

УДК 346.9
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2023.6>

В. В. Добровольська
orcid.org/0000-0002-9304-3792
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

А. В. Прилуцька
orcid.org/0000-0002-0606-7594
аспірантка кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГОСПОДАРСЬКИЙ СПІР (КОНФЛІКТ) ЯК ОБ'ЄКТ МЕДІАЦІЇ

Фактичною підставою виникнення господарського провадження є існування господарського спору, який є різновидом правових спорів, що виникають в процесі здійснення господарської діяльності або відносин, самостійним інститутом господарського права або іншими словами протиріччям двох або декількох осіб про права та обов'язки в господарських правовідносинах. Саме господарський спір, на думку Є.А. Таликіна є видовою категорією по відношенню до більш загального поняття «спір про право» сутність якої є визначальною для формування змісту галузевого виду [1, с. 470]. Ю.М. Павлюченко доповнює, що господарський спір разом іншими судовими спорами є видовою категорією більш загального поняття – «спір про право», проте переважання публічно-правового або приватно-правового інтересу у конкретному спорі відіграє вирішальну роль у визначенні юрисдикції для його вирішення [2, с. 14]. Тобто, у сенсі зазначеного правовий спір виступає загальним поняттям щодо господарського спору, який є його різновидом, наряду із цивільним, адміністративним тощо. Саме для господарського спору притаманним є публічно-правові або приватно-правові права та інтереси, які на думку суб'єкта господарювання можуть бути порушені. Порушені права та інтереси формують господарський спір, який потребує вирішення у порядку та на умовах визначеними нормами чинного законодавства.

Потреби та реалії сьогодення свідчать про необхідність науково-творчого підходу до визначення правової категорії «господарський спір», адже зазначене пояснюється практичною необхідністю, так як в чинному ГПК України зазначене поняття відсутнє, що ускладнює процесу його праворозуміння та правозастосування, а також призводить до труднощів при розгляді чисельних конкретних господарських спорів. Також проблемою є нормативно закріпленій невичерпний перелік господарських спорів у ГПК України, адже це ускладнює взагалі

розмежування спорів за матеріально-правовою галузевою приналежністю.

Метою статті є надання визначення категорії «господарський спір» через можливість його вирішення за допомогою альтернативних способів, зокрема, медіації та його відмежування від суміжних понять.

Проблеми визначення та ознак господарського спору досліджували фахівці-процесуалісти, зокрема: С. Бобровник, А. Бутирський, В. Залізник, Ю. Павлюченко, І. Побірченко, В. Прущак, Є. Таликін, А. Толстих та інші.

У нормах чинного законодавства відсутнє поняття господарського спору, на відміну, наприклад, від адміністративно-процесуального, яке містить визначення публічно-правового спору. У літературі чисельні фахівці надають своє власне бачення господарського спору, а тому дослідження зазначеного є вельми актуальним. Більшість фахівців визначають господарський спір як суперечки, протиріччя або конфлікт. Так, А.А. Бутирський зробив висновок, що господарський спір являє собою протиріччя між учасниками господарських відносин щодо різного розуміння взаємних прав та обов'язків, які наявні через реалізацію або порушення правових норм в економіці та які підлягають вирішенню сторонами або в юрисдикційному порядку [3, с. 14]. М.Я. Поліщук, досліджуючи питання медіації в цивільному процесі, визначає, що «співвідношення понять «конфлікт» і «спір», згідно якого конфлікт є поняттям більш широким, оскільки охоплює усі причини, підґрунтя тих суперечностей, які виникли між сторонами, а спір становить лише частину конфлікту і ті суперечності, які мають характер правових вимог ...» [4, с. 6]. О.С. Ткачук звертає увагу на «єдність судової практики», в якій убачає сукупність певних ознак, що її характеризують, де серед таких одна з них стосується «перешкоджання об'єктивній появі конфліктуючих судових рішень» [5, с. 7]. Тобто цим самим у доктринальному сенсі під-

креслюється певне місце конфлікту в цивільному судочинстві. Також учений практик доходить думки стосовно «необхідності впровадження на національному рівні заходів щодо подолання колізій (конфліктів) юрисдикції судів з точки зору їх спеціалізації і введення єдиного процесуального кодексу для цивільного, господарського та адміністративного судочинства, а також системи засобів подолання колізій судової юрисдикції ...» [6, с. 7].

Важливим є розмежування спору від поняття «конфлікт». Під «конфліктом» у юридичній енциклопедії визначається зіткнення поглядів, інтересів, позицій тощо, що супроводжується конфронтацією, суперництвом, конкуренцією або протиборством його учасників. Причому виділяються різні його види, причини, динаміку, мотивацію, способи вирішення [7, с. 110]. Контекстний аналіз вживання терміна «спір» доводить, що він має інше логіко-лінгвістичне навантаження, ніж «конфлікт» та означає дискусію, полеміку, контрверсію і використовується для означення законним шляхом вирішення правових конфліктів. Цей термін використовується в більшості кодифікованих актів матеріального та процесуального права, зокрема, у спеціалізованих нормативних актах стосовно розгляду справ у суді, для означення юрисдикційного шляху вирішення спору [8, с. 53].

На думку В. Є. Прущак доцільним є застосування правової категорії «спір», яка на відміну від конфлікту, що є більш довготривалим та глибинним явищем, для якого складно знайти шляхи подолання, відображає процес усвідомлення сторонами своїх протиріч та бажання їх усунення за безпосередньою допомогою узгоджувальних процедур із залученням нейтральної третьої сторони [9, с. 14]. Дійсно конфлікт може бути одномоментним короткостроковим явищем, а спір усвідомлюється сторонами та потребує процедур його вирішення згідно із нормами чинного законодавства. Л.І. Галупова визначає доктринальний підхід до розмежування категорій «конфлікт» та «спір» у сфері права інтелектуальної власності на підставі: процедурних складових, що включають момент виникнення та завершення; механізм врегулювання конфлікту і спору; та сутнісних (змістовних) складових – причини виникнення; умов вичерпання; усвідомленості [10, с. 6]. Відповідно до суперечок щодо сфери господарювання застосовується поняття саме «спір», який за Конституцією України та ГПК України може бути вирішений за допомогою суду або застосування альтернативних способів його вирішення. В цьому випадку медіація є найбільш вдалим механізмом його вирішення, адже медіаційними техніками володіють як медіатори так і судді, адвокати, нотаріуси та прокурори.

Деякі вчені визначають медіації як способу вирішення господарських спорів, так, В.А. Залізник надає визначення медіація у господарському процесі – це позасудовий добровільний і конфіденційний процес (структурована процедура) розв'язання конфліктної ситуації (спору) між суб'єктами господарських відносин, у котрому третя особа – незалежний і професійний медіатор надає сторонам спору посередницькі послуги для виявлення інтересів кожної зі сторін, налагодження переговорів між ними та спільного прийняття медіаційної угоди цими сторонами. Ознаками медіації в господарському процесі є: 1) добровільність і конфіденційність процесу – структурованої процедури вирішення господарського спору; 2) допомогу сторонам спору надає незалежний професійний посередник (третья особа) шляхом організації переговорів з метою узгодження інтересів сторін; 3) рішення в результаті медіації приймається сторонами конфлікту самостійно [11, с. 178]. А. Б. Толстих досліджуючи медіацію як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів вказує на те, що «цінність цього способу обумовлена розв'язанням протиріч шляхом зосередження безпосередньо на інтересах сторін (опонентів спору), досягнення взаємної згоди, а не на правових позиціях або договірних правах» [12, с. 1]. Даний спосіб дає можливість учасникам конфлікту вирішити його без загострення уваги, ефективно продовжуючи свою фінансово-господарську діяльність, зберегти репутацію та продовжити в майбутньому взаємовигідну співпрацю. Рішення за результатом медіації приймається безпосередньо сторонами, а не третьою особою, відповідає інтересам усіх учасників конфлікту, а не однієї сторони, як при зверненні до суду. Під час проведення медіації її організація визначається індивідуально, - найзручнішим для обох сторін чином, а також забезпечується можливість дотримання повної конфіденційності [13, с. 178].

Судова практика містить критерії визначення господарського спору, а також містить різновиди визначення певних категорій господарських спорів, так, у пункті 1.1 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 року № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» зазначається, що з урахуванням приписів статей 1, 12 ГПК України справи зі спорів, пов'язаних з визнанням правочинів (господарських договорів) недійсними, розглядаються господарськими судами за одночасної наявності двох умов: якщо ці спори виникають з цивільних (частина перша статті 1 Цивільного кодексу України або господарських (стаття 3 Господарського кодексу України) відносин, у тому числі з корпоративних, та суб'єктний

склад сторін спору відповідає вимогам статті 1 ГПК) [14]. У п. 2 інформаційного листа Вищого господарського суду України від 22.01.2013 р. №01-06/84/2013 «Про деякі питання застосування законодавства у сфері містобудівної діяльності» уточнено підвідомчість спорів у сфері містобудування, зазначається, що справи у справах, пов'язаних із застосуванням санкцій, в тому числі щодо оскарження постанов інспекцій державного архітектурно-будівельного контролю у сфері містобудування, підвідомчі господарським судам [15].

Крім того, у Постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 24.10.2011 р. № 10 «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» [16] визначені критерії господарського спору, а саме участь у спорі суб'єкта господарювання; наявність між сторонами, по-перше, господарських відносин, врегульованих Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, іншими актами господарського і цивільного законодавства, і, по-друге, спору про право, що виникає з відповідних відносин; наявність у законі норми, що прямо передбачала б вирішення спору господарським судом; відсутність у законі норми, що прямо передбачала б вирішення такого спору судом іншої юрисдикції. Зазначені кваліфікаційні ознаки господарського спору є актуальними не дивлячись на оновлення чинного процесуального законодавства. Тобто, для господарського спору притаманним є наявність суб'єкта господарювання, суперечки з приводу господарських відносин (діяльності) та перелік спорів у ГПК України.

Перелік господарських спорів за ст. 20 ГПК України є невичерпним, що створює практичні проблеми ще на етапі звернення до суду – подання позовної заяви. Так, у спільному листі Верховного Суду України та Вищого арбітражного суду України «Щодо визначення підвідомчості цивільних справ та господарських спорів» № 01– 8/518а від 20 липня 1995 р. зазначається: «за загальним правилом підвідомчість цивільних справ та господарських спорів визначається законодавчими актами України. Однак у випадках, коли в законодавчих актах підвідомчість спорів визначена нечітко, слід виходити із суб'єктного складу учасників спору. Якщо сторонами у справі є юридичні особи, спір підлягає вирішенню арбітражним судом, за винятком випадків, передбачених законодавством. Якщо в законодавчому акті підвідомчість спорів визначена альтернативно: суду чи господарському суду, або сказано про вирішення спору в судовому порядку, господарському суду слід виходити з суб'єктного складу учасників спору та характеру правовідносин, що визначені ГПК України» [17].

Закріплений у ГПК України перелік господарських спорів визначає предметну юрисдикцію господарських судів та саме за їх допомогою здійснюється розмежування справ між господарськими, адміністративними судами та судами загальної юрисдикції. Тобто, мова йдеться про підвідомчість та підсудність справ господарським судам.

Таким чином, господарський спір як об'єкт медіації це господарсько-правовий конфлікт між суб'єктами господарювання та/або учасниками господарських відносин з приводу здійснення, зміни або припинення господарської діяльності (надання послуг, виконання робіт або виробництва), який неможливо вирішити інакше чим в судовому порядку або шляхом застосування медіації. Доцільність медіації при вирішенні господарського спору полягає в оперативності його вирішення, уникнення судових витрат, можливості неоднократних зустрічей сторін спору щодо можливості його врегулювання, укладання та виконання медіаційної угоди.

З правової точки зору термін «спір» співвідноситься із терміном «конфлікт» як загальне та ціле, вид та рід, при цьому саме конфлікт є кваліфікуючою ознакою та умовою існування спору.

Література

1. Таликін Є. А. Формування поняття господарського спору в контексті належної господарської юрисдикції. *Форум права*. 2014. № 1. С. 466–472.
2. Павлюченко Ю. М. Щодо розгляду спорів за участі фермерських господарств. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 104–116.
3. Бутирський А. А. Вирішення господарських спорів в Україні та країнах Східної Європи: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Чернівці, 2015. 473 с.
4. Поліщук М.Я. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. М-во освіти і науки України, Київ, нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 18 с.
5. Ткачук О.С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: автореф. дис. ... докт юрид. наук: спец. 12.00.03. Харків, 2016. 38 с.
6. Ткачук О.С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: автореф. дис. ... докт юрид. наук: спец. 12.00.03. Харків, 2016. 38 с.
7. Юрична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2001. Т. 3: К–М. 792 с.
8. Лихолат І. П. Правові конфлікти та правові спори: диференціація понять і особливості їх вживання: *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 52–55.
9. Прущак В. Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2020. 207 с.
10. Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуаль-

ної власності: автореф. дис. ... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021. 23 с.

11. Залізник В. А. Медіація у вирішенні господарських спорів. *Правове регулювання економіки*. 2017. № 16. С. 171–179.

12. Самойленко А. Альтернатива судовим баталіям: переговори, медіація та третейський суд. *Правовий тиждень*. 2010. № 17. 27 квітня. URL: <http://www.npp.com.ua>

13. Толстих А. Б. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 71. С. 177–180.

14. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

15. Про деякі питання застосування законодавства у сфері містобудівної діяльності: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 22.01.2013 р. N 01-06/84/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

16. Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам: Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 24 жовтня 2011 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

17. Щодо визначення підвідомчості цивільних справ та господарських спорів: Інформаційний лист Верховного Суду України та Вищого арбітражного суду України від 20 липня 1995 р. № 01-8/518а. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

Анотація

Добровольська В. В., Прилуцька А. В. Господарський спір (конфлікт) як об'єкт медіації. – Стаття.

Статтю присвячено змістовно-аналітичній характеристиці поняття «господарський спір», яке є провідною правовою категорією господарського та господарського процесуального характеру. Зроблений акцент на відсутності нормативного визначення господарського спору та закріплення невичерпного переліку спорів у ГПК України, що є прогалиною чинного процесуального законодавства. Зазначене ускладнює процес праворозуміння та правозастосування категорії «господарський спір», а також призводить до труднощів при розгляді чисельних конкретних господарських спорів.

Господарський спір є фактичною підставою відкриття провадження по справі господарським судом та саме його суть є змістом позовної заяви, яка є формальною підставою. Саме для господарського спору притаманним є публічно-правові або приватно-правові права та інтереси, які на думку суб'єкта господарювання можуть бути порушені.

Господарський спір може бути вирішений завдяки альтернативним способом, зокрема за допомогою меді-

ації за спеціальним законодавчим актом – Законом України «Про медіацію». Доведено, що господарський спір це конфлікт між суб'єктами господарювання з приводу здійснення господарської діяльності (надання послуг, виконання робіт, виробництва), який може бути вирішений як в судовому так і в позасудовому порядку шляхом медіації. Здійснено розмежування понять «господарський спір» та «господарський конфлікт» за суб'єктно-об'єктною ознакою та зроблений висновок про те, що конфлікт є змістом (суттю) господарського спору, підставою його виникнення. Також доведено, що спір про право більш широке правове поняття по відношенню до поняття «господарський спір», а також вони співвідносяться як загальне та ціле, родова та видова категорії.

Ключові слова: господарський спір, господарський конфлікт, суб'єкти господарювання, медіація, чинне законодавство.

Summary

Dobrovolska V. V., Prylutska A. V. Business dispute (conflict) as an object of mediation. – Article.

The article is devoted to the substantive and analytical characteristics of the concept of «economic dispute», which is a leading legal category of economic and economic procedural character. Emphasis is placed on the absence of a normative definition of an economic dispute and the establishment of an inexhaustible list of disputes in the Code of Criminal Procedure of Ukraine, which is a gap in the current procedural legislation. This complicates the process of legal understanding and enforcement of the «economic dispute» category, and also leads to difficulties in the consideration of numerous specific economic disputes.

A commercial dispute is the factual basis for the opening of proceedings by a commercial court, and its very essence is the content of the statement of claim, which is a formal basis. Public-law or private-law rights and interests that, in the opinion of the business entity, may be violated are inherent in the business dispute.

A commercial dispute can be resolved through an alternative method, in particular through mediation under a special legislative act - the Law of Ukraine «On Mediation». It has been proven that an economic dispute is a conflict between economic entities regarding the implementation of economic activity (providing services, performance of works, production), which can be resolved both in court and out of court through mediation. The concepts of «business dispute» and «business conflict» are distinguished according to the subject-object feature and the conclusion is made that the conflict is the content (essence) of the business dispute, the reason for its occurrence. It is also proven that the dispute about the right is a broader legal concept in relation to the concept of «economic dispute», and they are also related as general and whole, generic and specific categories.

Key words: economic dispute, economic conflict, business entities, mediation, current legislation.